

פרס יצחק בן-צבי לשנת תשנ"א

חנות דעת השופטים על ספרו של יהושע פורת, 'שלח ועט בידו'

שופטי פרס בן-צבי לשנת תשנ"א החליטו להעניק את הפרס לפרופ' יהושע פורת על ספרו 'שלח ועט בידו'. ספר זה, המתאר את סיפור חייו של אוריאל שלח, הידוע כמשורר יונתן רטוש, הוא ביוגרפיה מחקרית, כהגדרתו של המחבר.

סיפור חייו של אוריאל היילפרין-הלפרין-שלח הוא סיפור חייו של צעיר ארצישראלי מן המוכשרים ועזי הכיטוי בחוגי הימין הרדיקלי, סיפורו של משורר עברי מן הגדולים שקמו לשירה העברית, וסיפור עלייתה ונפילתה של הכנעניות כאידאולוגיה וכתנועה. שלושה אספקטים אלה מהווים את שלושת ציריו העיקריים של הספר. אין זו ביוגרפיה ספרותית, שעניינה יצירתו הפואטית של המשורר רטוש, ואין זו ביוגרפיה פוליטית, המעלה על נס את תרומתו של שלח להקמתה של לח"י או להקמתה של התנועה הכנענית, אלא יצירה, שבה כל ההיבטים הללו אחוזים ושלוכים זה בזה, וכולם כאחד משמשים מרכיבים חיוניים בהבנת דרך חשיבתו של שלח, תמונת עולמו והאסוציאציות שלו ובפענוח — עד כמה שהדבר ניתן — של סוד אישיותו.

באמצעות סיפור חייו של שלח נפרסת לפנינו יריעה רחבה של תולדות היישוב מנקודת המבט של חוגים ימניים רדיקליים, שנחשבו בזמנם כמצויים מחוץ לקונסנזוס היישובי. צעירים אלה חיפשו זהות לאומית חלופית לזו היהודית, שתהלוּם את המרחב הגאוגרפי וההיסטורי של ארץ-ישראל ותאשש את תחושת הבעלות על הארץ שפיעמה בלבותיהם. חיפוש זה הוביל אל הרעיון של הזהות העברית הקמאית ואל המרחב השמי. זו היתה האידאולוגיה המקורית היחידה שהבשילה בארץ-ישראל. באישיותו של שלח התמזגו עד לבלתי הפרד הרדיקליזם התרבותי-האידיאלי והרדיקליזם הפוליטי-הימני. יחסו לשפה העברית היה קנאי לא פחות מאשר יחסו לשלמות הארץ. סלידתו מכל פשרות ונטייתו לדבוק ברעיונותיו ולשעבד להם את יחסיו עם קרובים וחברים מעידות שהוא היה נטוע בראש ובראשונה בעולם האידאות. עולם המעשה ואילווציו לא נחשבו בעיניו ראויים להתחשבות. שלח עשוי אפוא לשמש דגם לדמותו של הקנאי איש הרוח, שגילה אמת משלו, וכפף לה את כל מערכות חייו.

מידע: פרס יצחק בן-צבי

יהושע פורת עשה מלאכת מחשבת, שבה ניצל את כישוריו כהיסטוריון וגילה את יכולתו הרבה בניתוח מקורות היסטוריים מגוונים ובהצגת תמונת מציאות שלמה ומקפת. הוא הצליח למצוא את האיזון המבורך בין הפרטים לבין התמונה הכוללת, ותיאר התפתחות דינמית, רבת גוונים והיבטים. אך מעבר לכך, הוא חדר לתוך עולמו הפואטי של שלח-רטוש, וחשף את יחסי הגומלין ואת הקשר, שאיננו ניתן להפרדה, בין הפרוזה הפוליטית שלו לבין שירתו, שחלקים ממנה היו פוליטיים לא פחות. הצגתו של המשורר בהקשר ההיסטורי והתרבותי שבו פעל, מעשירה את הניתוח הספרותי ומאירה את הפן הפוליטי של יצירתו. הספר כתוב ברגישות ותוך שמירה על ריחוק בין המחבר לנושא מחקרו. פורת חשף את חולשותיו של רטוש, כמו את מעלותיו. אך גם כאשר גישתו הביקורתית ברורה, הוא נזהר בכבודו של האיש, ונמנע משיפוט ערכי, שבמקרה של רטוש הוא מסובך במיוחד.

לפנינו עבודת מחקר בוגרת, בשלה, כתובה היטב ושקולה, שתשמש מעתה אחד מספרי היסוד בתולדות היישוב והמדינה בתחום ההיסטוריה התרבותית ובתחום ההיסטוריה של הרעיונות.

ועדת השופטים: פרופ' אניטה שפירא (יו"ר)

פרופ' אהרן אופנהיימר

פרופ' אמנון לינדר

פרופ' מנחם פרידמן

פרופ' אפרים שטרן